

DE WARE NEDERLANDER DRAAGT (OF TOCH WEL?)

De vmbo-examens geschiedenis van 2015

De reacties van docenten op het vmbo-examen 2015 waren overwegend positief. Maar natuurlijk was er ook commentaar. Huub Kurstjens van het Cito beschouwt het examen van dit jaar en de plannen voor de toekomst.

Huub Kurstjens is toetsdeskundige geschiedenis bij het Cito (huub.kurstjens@cito.nl). Met dank aan Stefan Boom en Gerard Steenhagen voor hun opmerkingen.

Op maandag 18 mei werd het vmbo-examen geschiedenis voor de theoretische leerweg afgenomen.¹ Een dag later stond in de *NRC* een recensie van een hoogleraar geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen getiteld 'De ware Nederlander draagt geen Duitse helm'.² De hoogleraar had het vmbo-examen geschiedenis gemaakt én gerecenseerd. Naast opmerkingen als 'verwarrende, onbenullige en simplistische opgaven' was zijn conclusie: 'Over het algemeen ben ik tevreden. (...) Ik zeg: wie dit examen goed maakt, heeft een prima kennis van de twintigste eeuw.' Een paradox? Tijd voor een nadere analyse.³

DE PARADOX

Een van de vragen waar de hoogleraar op doelt is vraag 24 in het examen: een spotprent waarop een man met een Duitse helm te zien is met achter hem iemand in burgerkledij (zie kader 1 met vraag 24). De hoogleraar noemt de vraag een simplistische vraag en de uitleg bij de afbeelding onbenulligheid ten top. De vraag komt echter als de moeilijkste vraag van het hele examen uit de bus (P' 0,24). Het gaat om de interpretatie van een propagandaposter gemaakt in 1943, dus tijdens de Tweede Wereldoorlog. Bij de meerkeuzevraag moeten twee denkstappen gezet worden: wie gaf de opdracht tot het maken van deze propagandaposter

KADER 1

VRAAG 24 (P' 0,24)

Gebruik bron 1.

1p Wie gaf opdracht tot het maken van deze propagandaposter uit 1943? En wie wordt als de ware Nederlander voorgesteld?

A De Duitse bezetter gaf de opdracht. De man op de achtergrond stelt de ware Nederlander voor.

B De Duitse bezetter gaf de opdracht. De man op de voorgrond stelt de ware Nederlander voor.

C Het Nederlandse verzet gaf de opdracht. De man op de achtergrond stelt de ware Nederlander voor.

D Het Nederlandse verzet gaf de opdracht. De man op de voorgrond stelt de ware Nederlander voor.

BRON 13

Een propagandaposter (1943)

TOELICHTING

Op de poster staat de tekst: 'Wie van deze twee is de ware Nederlander?'

CV: B

¹ Dit artikel bevat alleen een inhoudelijke bespreking van het papieren examen geschiedenis GTL 2015-1. De papieren en digitale examens voor BB en KB zijn buiten beschouwing gelaten.

² *NRC* 19 mei 2015.

³ Wilt u meer weten hoe examens gemaakt worden, volg dan deze link: tiny.cc/K5CITO.

⁴ Bij het doorgeven van de scores in het Wolfstelsysteem is er voor de docenten na afloop de mogelijkheid om op enkele algemene vragen antwoord te geven (zie ook noot 6).

GEEN DUITSE HELM

(de Duitse bezetter óf het Nederlandse verzet) en wie stelt de ware Nederlander voor (de man op de voorgrond óf de man op de achtergrond). Voor leerlingen is die combinatie moeilijk. Ze weten dat de man op de voorgrond, de man met de helm dus, de 'ware Nederlander' voorstelt (82%), maar ze denken in meerderheid ook dat het Nederlandse verzet de opdracht voor deze poster gegeven heeft (72%). En dat laatste nu is niet juist: de strekking van de poster is dat de ware Nederlander, de Nederlander die tijdens de Tweede Wereldoorlog dienst neemt in het vrijwilligersleger, een Duitse helm draagt! Voor de leerlingen één denkstap te veel. Maar ze bevinden zich in goed gezelschap.

Het lijkt er na deze introductie misschien op dat het examen aan de moeilijke kant was en dat het slecht beoordeeld zou zijn door docenten en leerlingen. Niets is minder waar. Leerlingen kwamen over het algemeen opgelucht uit het examenlokaal. Maar dat hoeft, zoals docenten kunnen beamen, voor hun kandidaten niet te betekenen dat het ook daadwerkelijk goed gemaakt is. Slechts 25% van de docenten gaf na afloop van het examen aan dat ze het examen (te) moeilijk vonden, een laag percentage.⁴ Ook was de waardering van het examen in een cijfer uitgedrukt (relatief) hoog: 6,94. De betrouwbaarheid en de standaarddeviatie van het examen waren eveneens hoog (zie kader 2). Kortom: het examen was goed te maken. Toch zijn er altijd zaken die beter kunnen.

KADER 2

DE GEGEVENS VAN DE TOETS- EN ITEMANALYSE OP BASIS VAN DE VERSNELDE CORRECTIE

In deze bijlage staan schematisch de gegevens die bij Cito via het Wolfsysteem zijn binnengekomen op basis van de versnelde correctie. Deze gegevens zijn nodig om een afgewogen oordeel te kunnen geven over de aanvaardbaarheid, validiteit en betrouwbaarheid van het examen. Ook is het mogelijk om op basis van deze gegevens een vergelijking te maken met eerder afgenomen examens. Samen met het commentaar dat na afname op de examens gegeven wordt, leidt dit tot de vaststelling van de normering (de N-term) door het CvTE.

HET VMBO-EXAMEN 2015 IN CIJFERS (ALLEEN DE PAPIEREN EXAMENS):

	GL/TL	KB
gemiddelde score / schaallengte	40,25 / 65	27,20 / 54
gemiddelde p' waarde*	0,62	0,50
vastgestelde N-term*	0,9	1,4
% onvoldoende (na vaststelling door CvTE)	18,1%	28,6%
gemiddelde cijfer	6,5	5,9
betrouwbaarheid*	0,81	0,75
standaarddeviatie*	8,43	6,97
aantal kandidaten	21.535	40
steekproefgrootte	17.824	35

NB De gegevens voor KB zijn veel minder betrouwbaar dan voor GL/TL vanwege het geringe aantal kandidaten dat een papieren examen afneemt en als gevolg van een veel kleinere steekproef. Het grootste deel van de KB-kandidaten geschiedenis neemt de digitale examens af.

* De **p'-waarde** is een getal tussen 0 en 1 dat de moeilijkheidsgraad van een opgave weergeeft. De p'-waarde wordt berekend door de gemiddelde score op een opgave te delen door de maximaal haalbare score op die opgave. Een opgave met een p'-waarde van .10 is erg moeilijk; een opgave met een p'-waarde van .90 is erg gemakkelijk. In de tabel zijn de p'-waarden aangegeven als percentages.

* De **N-term** is de **normeringsterm**, een ijkvariabele die ervoor moet zorgen dat aan kandidaten in verschillende jaren en tijdvakken even zware eisen worden gesteld.

* De **betrouwbaarheid** is de mate waarin de scores consistent, nauwkeurig en reproduceerbaar zijn, kortom vrij van meetfouten.

* De **standaarddeviatie** zegt iets over de spreiding van het hele examen: liggen de resultaten dicht bij elkaar (dan hebben de kandidaten ongeveer dezelfde resultaten) of is er sprake van spreiding van de resultaten. Hoe groter het cijfer, hoe beter de spreiding.

REKENING HOUDEN MET DIVERSITEIT

Een veelgehoorde opmerking is dat de examens steeds taliger worden. De makers van de examenopgaven, docenten die werkzaam zijn in het onderwijs, houden hier bij het formuleren van hun vragen terdege rekening mee. Ook bronnen worden in

'leerlingvriendelijke' woorden hervertaald, zonder de strekking ervan te veranderen. Het examen wordt aan het eind van het traject onder andere door neerlandici gescreend. Maar veel van de gesignaleerde taalproblemen zitten in het doorgronden en het verwoorden van historische vaardigheden en het toepassen ►

5 Ton Smies, vmbo-geschiedenisdocent in Lisse, in: *Kleio* 3, mei 2015, pag. 14.

6 Over de moeilijkheidsgraad (75% vond het examen niet te moeilijk tot zelfs makkelijk), de lengte van het examen (91% vond het examen precies de goede lengte hebben), de inhoudelijke aansluiting op het onderwijs (94% vond de inhoudelijke aansluiting op het onderwijs voldoende tot zeer goed) en de waardering van het examen in een cijfer uitgedrukt (6,94).

7 Eva Poley en Erik Westdijk bij hun bespreking van het geschiedenisexamen vmbo tl-gl (zie *Kleio* 4, 2015).

8 Bij het equivalenten van twee examens gaat het erom dat de moeilijkheid van die examens met elkaar vergeleken wordt om te kunnen bepalen welke score op het ene examen overeenkomt met een bepaalde score op het andere examen.

9 De (concept)syllabus is te vinden op de website van het CvTE (voorlopig te vinden op www.hetcvte.nl/item/syllabi) en later ook op www.examenblad.nl.

van kennis, waarbij het ook gaat om historisch redeneren. Een voorbeeld: als er in de klas mondeling geoefend wordt met het associëren op historische begrippen door gebruik te maken van (een variant op) *mindmapping*, dan is het verwoorden van een antwoord op een hierop geïnspireerde opdracht in het examen plotseling een stuk moeilijker (zie kader 3 met vraag 34). Deze vragen blijken moeilijk voor leerlingen om te maken (en voor docenten om na te kijken), maar het zijn wel vragen die uitnodigen tot het leggen van historische verbanden door gebruik te maken van begrippen die gekend moeten worden.

De vraag die zich aandient na het voorafgaande is: wat kan of mag wel en niet gevraagd worden bij een centraal examen? Inhoudelijk is dat duidelijk: wat in de syllabus omschreven staat, kan bevestigd worden. Maar als een dergelijke vraag gesteld wordt, gaat het eerder over de achtergrond van de leerlingen. Er is sprake van grote diversiteit in de leerlingenpopulatie met een sterk uiteenlopende problematiek. Ook het verschil tussen de leerwegen is groot. Een examen moet in principe door iedere leerling in eenzelfde leerweg te maken zijn, ongeacht de afkomst. Dat dit niet eenvoudig is, moge duidelijk zijn. Zo schreef

KADER 3

VRAAG 34 (P' 0.31)

2p In 1948 werd de staat Israël uitgeroepen.

> Geef in enkele zinnen een verklaring voor het ontstaan van de staat Israël. Gebruik daarbij de volgende drie begrippen in een juiste samenhang en betekenis: **diaspora**, **zionisme** en **Holocaust**.

DOE HET ZO:

Het ontstaan van de staat Israël heeft te maken met ...

CV: **maximumscore 2**

Voorbeeld van een juist antwoord is: Het ontstaan van de staat Israël heeft te maken met de verspreiding van Joden (in de geschiedenis) over de hele wereld. Dat staat bekend als **diaspora**. Vanaf de negentiende eeuw streefden veel Joden naar een terugkeer in een eigen Joodse staat. Dit streven wordt **zionisme** genoemd. Door de **Holocaust** (tijdens de Tweede Wereldoorlog) werd het streven om een nieuwe Joodse staat te stichten bij veel Joden nog sterker.

indien drie begrippen juist worden gebruikt	2
indien twee begrippen juist worden gebruikt	1
indien minder dan twee begrippen juist worden gebruikt	0

OPMERKING

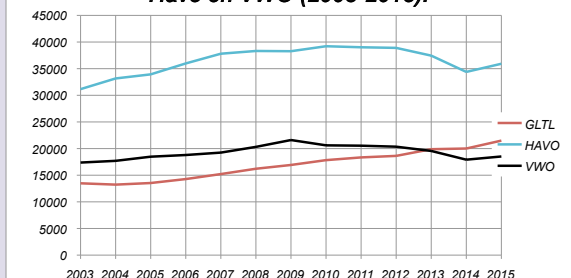
Er mogen alleen scorepunten worden toegekend als de begrippen in een juiste onderlinge samenhang en betekenis worden gebruikt.

een geschiedenisdocent met veel leservaring onlangs in *Kleio*: 'Dat geef ik je te doen: in Rotterdam of Den Haag in een probleemwijk op een vmbo examens afnemen.'⁵ Toch stemt het tot tevredenheid dat het aantal kandidaten dat het vmbo-examen geschiedenis maakt in absolute zin al jaren achter elkaar stijgt (zie kader 4 met grafiek) en dat de reacties van docenten naar aanleiding van het afgelopen examen overwegend positief zijn.⁶ Twee vragen die er in de ogen van docenten op een positieve manier uitsprongen, waren vraag 28 en 29 (zie kader 5). Bij deze vragen moesten de leerlingen bedenken waarom de Amerikanen een poster met het portret van een Sovjetsoldaat na de aanval op Pearl Harbor wél wilden verspreiden maar het na 1945 niet meer eens waren met de bood-

schap van dezelfde poster. Het was een vraag waar op vmbo-niveau geprobeerd werd standplaatsgebondenheid te toetsen zonder de vaardigheid zelf te benoemen. De discussie achteraf op het forum ging vooral over de vraag of de Koude Oorlog pas na afloop van de Tweede Wereldoorlog begon of al eerder. Ook vaardigheden waarvan vaak gedacht wordt dat die te hoog gegrepen zijn voor vmbo-leerlingen kunnen centraal getoetst worden. Een geschikte bron is daarvoor een voorwaarde. Of, zoals bij een bespreking van het examen opgemerkt werd: 'Het vinden van goede en bruikbare bronnen is altijd al een lastig karwei, voor wat voor toets dan ook, en omdat de examenonderwerpen al gedurende lange tijd dezelfde zijn wordt dit karwei waarschijnlijk alleen maar moeilijker.'⁷

KADER 4

Aantal examenkandidaten geschiedenis in het voortgezet onderwijs in VMBO-GTL, Havo en VWO (2003-2015):

DIGITALE EXAMENS

In de beroepsgerichte leerwegen BB en KB speelt geschiedenis een veel minder prominente rol dan in GL of TL. Dat is ook te zien aan het aantal kandidaten: in GL en TL ruim 21.500 en in KB slechts veertig kandidaten. In zowel BB als KB is de laatste jaren voor de algemene vakken een overgang te zien van papieren naar digitale examens. Ook bij de digitale examens zijn maar weinig kandidaten geschiedenis

(rond de tweehonderd voor zowel BB als KB). De digitale examens worden in meerdere varianten afgenomen en vervolgens worden de resultaten geëquivaaleerd.⁸ Het voordeel van digitale examens is dat er gebruik gemaakt kan worden van filmpjes, dat afbeeldingen in kleur mogelijk zijn, de vragen één voor één op een overzichtelijke manier op het beeldscherm te zien zijn, de examens op verschillende tijdstippen afgenomen kunnen worden en dat de correctie voor een groot deel door de computer wordt gedaan. Voor GL en TL zijn digitale examens voorlopig nog niet aan de orde.

VERNIEUWDE SYLLABUS

Naast het verdwijnen van de papieren examens voor BB en KB is er sprake van nog een verandering. Met ingang van de examens van 2018 zal een vernieuwde syllabus voor geschiedenis en staatsinrichting worden gebruikt als basis voor het centraal examen.⁹ De syllabus geldt voor alle leerwegen in het vmbo. De achtergronden en de aard van de wijzigingen zullen over enige tijd in de vorm van een artikel nader toegelicht worden. In februari van dit jaar hadden de docenten de gelegenheid om commentaar te geven op het concept. Daar is toen ruimschoots gebruik van gemaakt: 153 personen hebben de digitale vragenlijst ingevuld. Daarvan vond 94,1% de nieuwe structuur met drie parallelle kolommen (Europa en de wereld, Geschiedenis van Nederland en Staatsinrichting van Nederland) overzichtelijk. Verder gaf 94,7% aan dat de syllabus als geheel voldoende houvast biedt om de leerlingen te kunnen voorbereiden op het centraal examen. Het ziet er dus naar uit dat de vernieuwde syllabus op een breed draagvlak kan rekenen. Ook deze 'geschiedenis' wordt vervolgd. ■

KADER 5

VRAAG 28 (P' 0.57)

Gebruik bron 2.

1p Deze poster werd na de Japanse aanval op Pearl Harbor door de Amerikaanse regering verspreid.

> Geef een politieke reden waarom de Amerikaanse regering na de aanval op Pearl Harbor heeft besloten deze poster te verspreiden.

VRAAG 29 (P' 0.54)

Gebruik nogmaals bron 17.

1p In de periode **na 1945** was de Amerikaanse regering het niet meer eens met de boodschap van deze poster.

> Geef een politieke reden waarom de Amerikaanse regering het in die periode **niet** meer eens was met de boodschap van deze poster.

VERTALING

Op de poster staat: 'Deze man is je vriend. Hij is een Rus. Hij vecht voor vrijheid'.

CV:

VRAAG 28

maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat de Verenigde Staten (na de aanval op Pearl Harbor ook) betrokken zijn bij de oorlog (net als de Russen) / de Sovjet-Unie (in de strijd 'voor de vrijheid'/tegen de As-mogendheden) een 'vriend'/bondgenoot van de Verenigde Staten/de geallieerden is geworden.

VRAAG 29

maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat na 1945 de Sovjet-Unie door de Amerikaanse regering gezien werd als een vijand / de Koude Oorlog was begonnen.

OPMERKING

Voor alleen een verwijzing naar een (historische) gebeurtenis, mag geen scorepunt worden toegekend.